

ĮMONIŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS ĮGYVENDINIMO REGIONINIAI SKIRTUMAI

AGNĖ ŠNEIDERIENĖ¹

Klaipėdos universitetas (Lietuva)

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojami įmonių socialinės atsakomybės įgyvendinimo regioniniai skirtumai. Mokslininkų darbuose pripažįstama, kad įmonių socialinės atsakomybės įgyvendinimo skirtumai egzistuoja įvairiuose regionuose, atsižvelgiant į pabrėžiamus aspektus, įmonių socialinės atsakomybės sritis, teikiamas ataskaitas ir pan. Šiame straipsnyje siekiama išanalizuoti įmonių socialinės atsakomybės regioninius skirtumus, regionus suskirstant pagal socialinius-ekonominius modelius. Europos valstybes susiskirsčius pagal socialinius-ekonominius modelius ir jas įvertinus, remiantis taikomais tarptautiniais standartais bei gairėmis, nustatyta, kad Rytų ir Vidurio Europos regionas atsilieka, kontinentinis ir skandinaviškasis regionai pirmąją pagal GRI ataskaitų teikimą. Viduržemio jūros regionas išsiskiria mažų ir vidutinių įmonių aktyvumu teikiant GRI ataskaitas, diegiant SA8000 standartą ar dalyvaujant Jungtinių Tautų Pasaulinio susitarimo tinkle.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *įmonių socialinė atsakomybė, regioniniai skirtumai, regionų lyginamoji analizė.*

JEL KLASIFIKACIJA: M140, R130, O570.

Įvadas

Įmonių socialinės atsakomybės (toliau – ĮSA) koncepcija analizuojama jau gana seniai, tačiau jos matavimas ir vertinimas, H. Shaw (2007) teigimu, yra svarbi problema, nes matavimo tyrimai tik pradedami. Trūksta šios koncepcijos standartizacijos, nenustatyti universalūs kriterijai ir taisyklės, sudėtinga palyginti įmonių vykdomą veiklą pagal socialinės atsakomybės sritį ne tik to paties sektoriaus įmonių, bet ir šalies ar regiono mastu. Būtina pažymėti, kad esant ekonominei krizei, V. Juščiaus (2009) teigimu, išryškėjo viena svarbiausių pastarųjų dešimtmečių verslo ir visuomenės tarpusavio ryšio problemų: formuodamos savo tapatumą įmonės gana dažnai tik formaliai įtraukdavo ĮSA vertybines nuostatas į valdymo schemas ir struktūras. Šios problemos tapo aktualios ir krečiant įvairiems skandalams, kai įmonės, besiskelbiančios kaip socialiai atsakingos ir pateikiančios socialinės atsakomybės ataskaitas (pvz., „Volkswagen“), įsivelia į įvairius socialinės atsakomybės vertybių neatitinkančius skandalus. Tokios problemos ir skandalai tik išryškina tendenciją, kad įmonės ne tik turi viešai deklaruoti savo idealus, bet realiai juos įtraukti į verslo praktiką. Tik tokiu atveju ĮSA taps įmonės tapatumo pagrindu ir jos konkurenciniu pranašumu (Juščius, 2009).

Mokslinė problema. Mokslinėje literatūroje plačiai analizuojama ĮSA sampratos raida (Marens, 2008; Navickaitė, Ruževičius, 2007; Juščius, 2007; Štreimikienė, Kovaliov, 2008). Gana plačiai nagrinėjamos ir pagrindinės įmonių socialinės atsakomybės teorijos, darančios poveikį ĮSA vystymuisi (Juščius, 2007; Balčiūnienė ir kt., 2012). Tiriama, kokie veiksniai daro poveikį ĮSA plėtrai (Astromskienė, Adamonienė, 2009; Juščius, 2007), konstruojami įvairūs konceptualūs ĮSA modeliai (Matten ir Moon, 2008; Carroll,

¹ Agnė Šneiderienė – Klaipėdos universiteto Ekonomikos katedros asistentė. Moksliniai interesai: įmonių socialinė atsakomybė, regionų išsivystymas
El. paštas: a.sneideriene@yahoo.com
Tel. +370 46 398 667

1991; Wood, 1991), nepaisant to įgyvendinant ir vertinant ĮSA kyla tam tikrų problemų. Nėra bendros vertinimo sistemos. Pripažįstama, kad ĮSA įgyvendinimas įvairiuose regionuose skiriasi. Vertinant dažniausiai analizuojami tik ĮSA įgyvendinimo skirtumai tarp Europos, Amerikos ir Azijos regionų. Būtina pažymėti, kad šios koncepcijos įgyvendinimo skirtumai egzistuoja ir tarp valstybių, priklausančių tam pačiam regionui. R. Steurer ir kt. (2012) išskyrė Europos socialinius-ekonominius modelius pagal ĮSA taikomas strategijas, tačiau būtina konstatuoti, kad regionų skirtumų identifikavimas, ypač pagal taikomus tarptautinius standartus ir gaires, Europos mastu vis dar nepakankamas.

Straipsnio objektas – įmonių socialinė atsakomybė.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti įmonių socialinės atsakomybės įgyvendinimo regioninius skirtumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti įmonių socialinės atsakomybės teorines nuostatas.
2. Išnagrinėti įmonių socialinės atsakomybės įgyvendinimo regioninius skirtumus.

Tyrimo metodai: lyginamoji ir sisteminė mokslinės literatūros analizė, apibendrinimas.

1. Įmonių socialinės atsakomybės teorinės nuostatos

Įmonių socialinė atsakomybė, jos samprata plačiai analizuojama tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkų (Marčinskas, Seiliūtė, 2008; Marens, 2008; Carroll, Shabana, 2010; Virvilaitė, Daubaraitė, 2011). Nagrinėjamos pagrindinės teorijos (Juščius, 2007; Balčiūnienė ir kt., 2012; Jensen, 1986) ir veiksniai, veikiantys ĮSA plėtrą (Bakanauskas, Vanagienė, 2012; Remisova, Buciova, 2012; Bernatonytė et al. 2009), konstruojami konceptualūs ĮSA modeliai (Matten, Moon, 2008; Carroll, 1991; Wood, 1991). Vis dėlto moksliniuose straipsniuose, ypač analizuojančiuose ĮSA sampratą, pabrėžiama, kad ši koncepcija menkai apibrėžta ir dažnai sunkiai suprantama, įtraukianti įvairius elementus.

N. Evans ir J. Sawyer (2010) apibendrina ĮSA, remdamiesi penkiais įtrauktais elementais:

1. Verslo subjektai yra atsakingi ne tik už pelningą prekių ir paslaugų gamybą – tarp verslo ir visuomenės egzistuoja socialinis susitarimas (žr. Blowfield, Frynas, 2005; Pirsch et al., 2007; Shahin, Zairi, 2007).
2. Tarp įmonių įsipareigojimų yra ir pagalba sprendžiant socialines problemas, ypač tas, kurias jie padėjo sukurti (žr. Husted, Allen, 2006; Husted et al., 2008).
3. Verslo subjektai turi daugiau šalininkų nei akcininkai (žr. Sen et al., 2006; Branco, Rodrigues, 2007).
4. Verslo subjektai turi daugiau teisių nei vien tik rinkos sandoriai (žr. Lichtenstein et al., 2004; Vogel, 2006).
5. Verslo subjektai puoselėja ne tik ekonomines vertybes (žr. Boyd et al., 2007; Schwartz, 2005; Shafer et al., 2007).

ĮSA suvokimas laikui bėgant kito, kaip ir įtraukiamos sritys. ĮSA sampratos analizė ir išplitimas datuojami XX antrąja puse, kai atkreiptas dėmesys į socialinės atsakomybės klausimus, ypač į verslo santykius su darbuotojais (šiai sričiai skiriamas didžiausias dėmesys). Šiuo laikotarpiu kai kuriose Vakarų valstybėse išleisti įstatymai, reglamentuojantys darbuotojų įtraukimą į verslo sprendimų priėmimo procesą, leidžiantys įkurti darbuotojų teisėms atstovaujančias darbo tarybas. O. Idowu ir kt. (2004) pažymi, kad JAV vyriausybė išleido tokius teisės aktus, kaip „Equal Pay Act 1970“, „Health & Safety at Work Act 1974“, „Sex Discrimination Act 1975“, „Race Relations Acts 1976“, kuriais siekta, kad verslo santykiai su darbuotojais būtų atsakingesni.

Vėliau, 6-ajame XX a. dešimtmetyje, dėmesys sutelktas ties ĮSA ir filantropijos ryšiu, 7-ajame dešimtmetyje ĮSA sulaukė daugiau dėmesio, jos reikšmė išaugo, kartu persiorientuota nuo filantropijos prie kitų socialinių poreikių tenkinimo. 8-ajame dešimtmetyje atsirado poreikis iš ĮSA iniciatyvų gauti finansinės naudos. Šiuo metu analizuojami ĮSA teikiami privalumai, siekiama ekonomiškai pagrįsti ĮSA naudą.

H. Shaw (2007) suklasifikavo ĮSA veiklas, remdamasis 60 didžiausių įmonių pasaulyje vykdomomis ĮSA iniciatyvomis. Jos suskirstytos siekiant suderinti naudą pačiai įmonei su nauda platesnei visuomenei. Pažy-

mėtina, kad į daugelio įmonių ĮSA iniciatyvas įtraukti medicininiai tyrimai, labdara, sporto ir meno rėmimas. Autorius pažymi, kad didžiąją dalį ĮSA iniciatyvų galima suklasifikuoti ĮSA sritis suskirstant į tris lygmenis:

- Bazinė, arba pagrindinė, ĮSA – tai labiau altruistinės iniciatyvos. Ryšys tarp įmonės verslo ir ĮSA veiklos silpnas, tačiau ir bazinė ĮSA veikla gali pagerinti įmonės vartotojų, darbuotojų, investicijas priimančių valstybių vyriausybių ir kitų organizacijų įvaizdį. Bazinė ĮSA gali būti suskirstyta į keletas dalis, atsižvelgiant į geografinį efektyvumą: iniciatyvos gali būti globalios, nacionalinės arba vietinės / regioninės.
- Iš dalies periferinė ĮSA mažiau susijusi su žemiausia įmonės grandimi, bet gali būti sugeneruota įmonei tiesioginės naudos reklamos ar mažesnių ateities sąnaudų išraiška. Iniciatyvos apima pagalbą nuo stichinių nelaimių nukentėjusiems asmenims, mokslinių tyrimų finansavimą, viešojo transporto naudojimo skatinimą, paramą mokslui, mokyklų statybą ir pan.
- Periferinė ĮSA siejama su nauda bendruomenei, bet pagrindinis siekis – pagerinti įmonės finansinę padėtį gerinant personalo darbo kokybę arba mažinant išteklių naudojimą. Skiriamos dvi pagrindinės veiklos rūšys: „išteklių saugojimas“ ir „žmogiškųjų išteklių iniciatyvos“, siekiant pagerinti darbo sąlygas.

XX a. 9-ajame dešimtmetyje didžiausias dėmesys skirtas verslo etikai. XXI a. 1-ajame dešimtmetyje ĮSA samprata taip pat kito. Šiuo laikotarpiu įmonė tapo lygiaverte visuomenės dalimi – išskiriama *įmonės pilietės* (angl. *corporate citizenhip*) sąvoka – tai įmonė, kuri turi laikytis viešai pripažįstamų normų ir standartų, prisidėti prie aplinkos apsaugos, bendruomenės ir bendros gerovės plėtos. Siekiant įgyvendinti įmonės pilietės koncepciją, būtini du elementai: suinteresuotų grupių dalyvavimas ir išorinės atsakomybės užtikrinimo sistemos, kai siekiama išoriškai verifikuoti įmonių socialiai atsakingą veiklą. Paminėtinos šios sistemos: Tarptautinių ataskaitų iniciatyva (angl. *Global Reporting Initiative – GRI*), standartai AA 1000, SA 8000, ISO 14000, ISO 26000, OECD (angl. *The Organisation for Economic Co-operation and Development*), tarptautinių korporacijų gairės ir pan. CSR Forum (2014) analizuoti tarptautiniai socialinę atsakomybę reglamentuojantys standartai. 1 lentelėje pateikti pagrindiniai tarptautiniai standartai ir rekomendacijos dėl įmonių socialinės atsakomybės.

Be 1 lentelėje paminėtų standartų, yra ir konkrečiai temai ar sričiai skirtų standartų, kuriuos gali įgyvendinti socialiai atsakingos įmonės. Paminėtini: ILO tarptautinių kompanijų deklaracija, ISO 14001 standartas, AA1000 standartas ir pan.

1 lentelė. Pagrindiniai tarptautiniai standartai ir rekomendacijos, reglamentuojančios įmonių socialinę atsakomybę

Tarptautinis standartas ar rekomendacijos	Apžvalga
OECD gairės tarptautinėms kompanijoms	OECD šias gaires nustatė 1976 m. Socialiai atsakingų normų laikomasi savanoriškais principais. Gairės peržiūrėtos 5 kartus, paskutinį kartą 2011 m.
Jungtinių Tautų Pasaulinis susitarimas	Oficialiai pradėtas 2000 m. liepos 16 d. Nariai savo veikloje (ir strategijose) turi laikytis 10-ies principų, kurie susiję su žmogaus teisėmis, darbo aplinka, aplinkosauga, antikorupcija ir pan.
ISO 26000	Išleistas 2010 m. Paaiškina, kas yra socialinė atsakomybė, ir pateikia sertifikavimo rekomendacijų
GRI gairės	GRI iniciatyva pradėta 1997 m. Teikia indeksus, gaires ir papildomus dokumentus, kaip pateikti ataskaitas apie atsakingą veiklą. G4 gairės atnaujintos 2013 m.
SA 8000	Tarptautinis standartas, įgyvendinamas nuo 1997 m. Įmonės akredituojamos atsižvelgiant į tai, kaip jos įgyvendina SA8000 standartą. Peržiūrėtas 2008 m. ir 2014 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis CSR Forum (2014).

M. Mattila (2007) pažymi, kad ĮSA terminas dažnai apibrėžiamas kaip įmonės pareiga atsižvelgti į skirtingų suinteresuotųjų grupių poreikius visose įmonės veiklos srityse. Bendro ĮSA apibrėžimo nėra, išskiria-

mos ir skirtingos koncepcijos. Šiame straipsnyje nesiekta išanalizuoti ĮSA apibrėžimų ir koncepcijų, todėl šiam klausimui daugiau dėmesio nebus skiriama.

2. Įmonių socialinės atsakomybės regioninių skirtumų nustatymas

Mokslininkų atliktose analizėse (Blowfield, Murray, 2008; Antal, Sobczak, 2007; Abreu, Barlow, 2013; Schmidheiny, 2006) pastebimi ĮSA regioniniai skirtumai. Šiaurės Amerikos įmonėse pastebimas vis didesnis susirūpinimas, kaip plačiai skleisti individualizmo ir verslininkystės vertybes, kartu siekiant išlaikyti darnią visuomenę (Blowfield, Murray, 2008). Tuo tarpu Europoje ĮSA suprantama tarsi tarpinė grandis tarp kultūrinių idealų ir ekonominės globalizacijos iššūkių; Prancūzijoje požiūris į ĮSA vertinamas kaip tradicijų ir pokyčių, būdingų daugeliui pramoninių valstybių demokratijų, mišinys (Blowfield, Murray, 2008). M. C. S. Abreu ir C. Barlow (2013) pažymėjo, kad Europoje pabrėžiamos darbuotojų teisės ir aplinkos apsauga. Tuo tarpu Japonijoje ĮSA reiškia paternalizmą darbuotojų atžvilgiu ir nepalankiai paplitusias bendruomeninės filantropijos tradicijas. S. Schmidheiny (2006) analizavo ĮSA situaciją Lotynų Amerikoje ir nustatė, kad tarptautinės kompanijos į regioną atėjo siekdamos išsaugoti atogrąžas ir biologinę įvairovę, tačiau susidūrė su vietinių gyventojų poreikiu mažinti skurdą, gerinti išsilavinimą, sveikatos apsaugą ir pan.

D. Matten ir J. Moon (2008) sukūrė koncepcinį modelį, siekdamį suprasti ĮSA skirtumus, bei identifiko du paskirus elementus: eksplicitinį ir implicitinį ĮSA. Eksplicitinis ĮSA siejamas su savanoriška verslo politika, programomis ir strategijomis, kurias įgyvendindama įmonė prisiima atsakomybę už kai kuriuos visuomeninius interesus. Kita vertus, implicitinis ĮSA remiasi kolektyvinėmis, o ne individualiomis vertybėmis, normomis ar taisyklėmis, o tai lemia reikalavimus, kuriuos įmonės turėtų įtraukti į savo veiklą. Remiantis D. Matten ir J. Moon (2008), įmonės požiūris į ĮSA yra eksplicitinis ar implicitinis, priklauso nuo įvairių istorinių veiksnių, formuojančių nacionalinę verslo sistemą ir politines, finansines, švietimo, darbo bei kultūros institucijas. C. Baughn ir kt. (2007) pažymėjo, kad nacionalinės verslo sistemos veikia reguliavimo kontekstą ir normatyvinius lūkesčius, kuriais remiasi ĮSA. D. Matten ir J. Moon (2008), nagrinėdami požiūrį į ĮSA, analizavo ir pagrindines institucines prielaidas bei nustatė, kad Europos įmonės dažniau taiko implicitinį požiūrį į ĮSA ir remiasi reguliavimu. Tuo tarpu JAV, Brazilijoje įmonės dažniau sprendžia socialinius klausimus, kaip atsaką į darbuotojų ir vietinių bendruomenių susirūpinimą, bei dažniau eksplicitiškai apibrėžia požiūrį į ĮSA. Šie autoriai taip pat nurodė, kad išsivysčiusiose valstybėse didesnę įmonių atsakingumą aplinkosaugos atžvilgiu lemia išorinės jėgos, tokios kaip žiniasklaida, NVO ir vyriausybės.

„Compendium“ (2014) analizuota nacionalinių veiksmų planų plėtros situacija valstybėse narėse. Šie duomenys pateikti 2 lentelėje. Nustatyta, kad 15 šalių narių yra numačiusios nacionalinius veiklos planus ĮSA klausimais, kai kuriose iš šių valstybių šie planai yra tarsi ankstesnių strategijų tęsa. Penkiose šalyse narėse veiksmų planai beveik baigti parengti ir / ar svarstomi nacionaliniuose parlamenteuose. Septynios šalys narės jau taiko nacionalinius veiksmų planus ĮSA klausimais. Būtina pažymėti, kad planų nebuvimas ar jų neįgyvendinimas, nereiškia, kad ĮSA iniciatyvos tose šalyse netaikomos.

2 lentelė. Nacionalinių ĮSA veiksmų planų plėtra ES valstybėse

Šalys narės, kurios rengia nacionalinius veiksmų planus	Šalys narės, kuriose nacionaliniai veiksmų planai parengti	Šalys narės, jau įgyvendinančios nacionalinius veiksmų planus	Šalys narės neplanuojančios formaliai priimti nacionalinių veiksmų planų
Belgija, Bulgarija, Kipras, Čekija, Vokietija, Danija, Estija, Suomija, Prancūzija, Italija, Lietuva, Olandija, Lenkija, Švedija, JK	Austrija, Airija, Vengrija, Malta, Ispanija	Kroatija, Graikija, Latvija, Portugalija, Rumunija, Slovėnija, Slovakija	Liuksemburgas

Šaltinis: Compendium (2014).

R. Steurer ir kt. (2012), remdamiesi mokslinė literatūra apie gerovės valstybes, ES nares suskirstė į socialinius-ekonominius modelius pagal analizuojamas ĮSA temas. Šių autorių teigimu, ĮSA įgyvendinimo skirtumai egzistuoja ne tik tarp tokių regionų kaip JAV, Europa ar Azija, ryškūs skirtumai pastebimi ir tarp Vakarų bei Rytų Europos ar net tarp paskirų šių regionų valstybių. 3 lentelėje pateikti socialiniai-ekonominiai modeliai ir pagrindiniai jų bruožai. Autorių teigimu, keturi pirmieji idealaus tipo modeliai susiformavo Europoje 1950 m., paskutinis – tik 2004 m., prisijungus naujoms ES šalims narėms.

Remiantis šiuo suskirstymu, analizuota valstybėse vykdoma ĮSA veikla ir politikos instrumentai. Nustatyta, kad anglosaksiškam modeliui priskiriamos valstybės labiau įsitraukia į ĮSA veiklą; tai galima paaiškinti liberalia ĮSA prigimtimi. ĮSA remiasi savanoriškais susitarimais, manoma, kad reguliuoti nereikia. Kontinentiniame modelyje pabrėžiama, kad ĮSA turi remtis savanoriškumu, tam tikra veikla turi būti reglamentuota, teikiamos socialinės atsakomybės ataskaitos.

ĮSA veikla skandinaviškajame modelyje ne tokia aktyvi kaip anglosaksiškame. Tai galima paaiškinti ideologiniu skirtumu, nes skandinaviškajame modelyje pastebima socialinė-ekonominė ideologija, o anglosaksiškame – liberali. Skandinaviškajame modelyje įmonės ypač glaudžiai siejamos su bendruomenėmis ir bendra šalies gerove bei lygybe, todėl ir ĮSA veikla nukreipta į bendruomeniškumo stiprinimą.

3 lentelė. Penki socialiniai-ekonominiai Europos modeliai

Modelio pavadinimas	ES valstybės	Pagrindiniai bruožai
Skandinaviškasis	Švedija, Suomija, Danija, Olandija	Siekama užtikrinti socialines teises Skatinama socialinių standartų lygybė Universalios socialinės išmokos
Kontinentinis	Vokietija, Prancūzija, Belgija, Austrija, Liuksemburgas	Parama dirbančioms motinoms Socialinių teisių skirtumai Socialine politika siekiama išsaugoti tradicijas
Anglosaksiškas	JK, Airija	Remiamasi rinkos logika, skatinamas individualus gerovės užtikrinimas Socialinės išmokos nedidelės, dažnai tikrinamos
Viduržemio jūros	Ispanija, Graikija, Italija	Socialinė politika fragmentiška, atsižvelgiama į pajamų šaltinius
Vidurio ir Rytų Europos (arba tarpinis)	Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Vengrija ir kitos „naujosios“ ES šalys narės	Vystosi nauja socialinė sistema, dideli skirtumai Didėjantis skurdas Socialinės išlaidos nesiekia ES-15 vidurkio

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis R. Steurer et al. (2012).

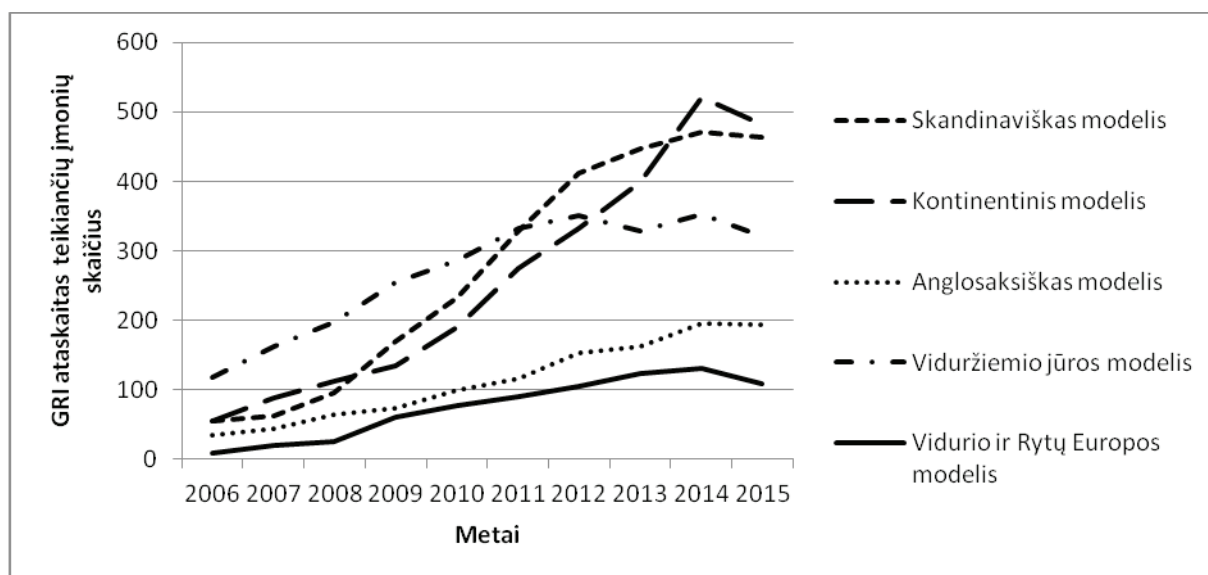
Vidurio ir Rytų Europos modeliui priklausančios valstybės ne tokios aktyvios įgyvendinant ĮSA principus, formuojasi tik ĮSA veiklos užuomazgos, kai daugiausia dėmesio skiriama ĮSA koncepcijos žinomumo sklaidai, naudos nustatymui, strategijos formulavimui bei įtraukimo į įmonių veiklą skatinimui. ĮSA investicijos šiame modelyje nedidelės, tačiau pastebimas „žaliųjų“ pirkimų skatinimas. Viduržemio jūros modelyje įmonės į ĮSA veiklą įsitraukia panašiai kaip ir Vidurio bei Rytų Europos modelyje. Didžioji ĮSA veiklos dalis šiame modelyje skiriama žinomumo sklaidai, pastebimos ir socialiai atsakingų investicijų užuomazgos.

Toliau straipsnyje analizuojamos tarptautinių standartų įgyvendinimo tendencijos, kai valstybės skirstomos į regionus, remiantis socialiniais-ekonomineis modeliais. 1 paveiksle parodyta, kaip kito GRI ataskaitų teikimas įmonių, priklausančių vienam iš penkių socialinių-ekonominių Europos modelių.

Kaip matyti iš 1 paveikslo, mažiausiai GRI ataskaitų teikia įmonės, priskiriamos Vidurio ir Rytų Europos modeliui, tačiau pastebimas nuosaikus ataskaitas teikiančių įmonių skaičiaus didėjimas iki 2014 m. Šis skaičius išaugo daugiau nei 10 kartų. Tarp ataskaitas teikiančių įmonių dominuoja didelės ir tarptautinės kompanijos. 2015 m. pastebimas teikiamų GRI ataskaitų skaičiaus mažėjimas visuose išskirtuose regionuose.

Antrasis pagal mažiausiai GRI ataskaitas teikiančių valstybių, priklausančių socialiniams-ekonominiams Europos modeliams, yra anglosaksiškų šalių regionas. 2006 m. įmonių, teikiančių GRI ataskaitas, buvo 34, o 2014 m. jų skaičius padidėjo iki 196, t. y. beveik 5 kartus. Tarp įmonių, teikiančių GRI ataskaitas, šiame regione dominavo didelės ir tarptautinės kompanijos, mažų ir vidutinių įmonių 2014 m. buvo tik 10.

2006 m. didžiausias įmonių, teikusių GRI ataskaitas, skaičius buvo Viduržemio jūros regione ir lenkė likusius keturis regionus, tačiau nuo 2010 m. šį regioną pralenkė kontinentinis ir skandinaviškasis regionai. Pastebimas ne toks spartus įmonių, teikiančių GRI ataskaitas, skaičiaus didėjimas Viduržemio jūros regione iki 2012 m., skaičius padidėjo beveik 2 kartus. 2013 m. įmonių skaičius sumažėjo 6,26 proc., o 2014 m. pastebimas 7,3 proc. skaičiaus augimas, tačiau 2015 m. vėl vyravo neigiama tendencija, kai įmonių, teikiančių GRI ataskaitas, skaičius sumažėjo 9 proc. Šis regionas išsiskiria tuo, kad tarp įmonių, teikiančių GRI ataskaitas, 23,5 proc. sudaro mažos ir vidutinės privačios įmonės, didelės įmonės – 62,6 proc., tarptautinėms korporacijoms tenka beveik 14 proc.

1 pav. GRI ataskaitas teikiančių įmonių skaičiaus kitimas 2006–2015 m., atsižvelgiant į socialinį-ekonominių modelių

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis GRI reporting (2016) duomenimis

Daugiausiai įmonių, teikiančių GRI ataskaitas, yra skandinaviškajame ir kontinentiniame regionuose. Šiuose regionuose įmonių skaičius padidėjo atitinkamai 7,5 ir 8,4 karto. 2014 m. kontinentiniam modeliui priskiriamų įmonių, teikusių ataskaitas, skaičius buvo didžiausias ir siekė 521. 2015 m. pastebima skaičiaus mažėjimo tendencija. Kontinentiniame regione sparčiausias skaičiaus augimas užfiksuotas 2012 ir 2014 m. Skandinaviškajame regione augimas buvo nuosaikus. Analizuojant įmones, teikusias GRI ataskaitas, nustatyta, kad tiek skandinaviškajame, tiek kontinentiniame modeliuose dominavo didelės įmonės – atitinkamai 57,8 ir 51,4 proc., tarptautinės kompanijos – atitinkamai 30 ir 28,7 proc. Mažų ir vidutinių įmonių skaičius nebuvo toks ženklaus, šios įmonės sudaro atitinkamai po 12 ir 19,8 proc. įmonių, teikusių ataskaitas 2014 m.

Analizuojant SA8000 standartą įdiegusių įmonių skaičių iki 2015 m. gruodžio 31 d. ir jų pasiskirstymą pagal socialinius-ekonominius Europos modelius nustatyta, kad:

- Mažiausiai tokių įmonių yra anglosaksiškame modelyje – tik 12, tai sudaro 0,83 proc. visų analizuotų įmonių skaičiaus.
- Skandinaviškajame regione veikiančių įmonių, įdiegusių SA8000 standartą, yra 13, tai sudaro 0,9 proc. visų analizuotų įmonių.
- Kontinentiniame regione analizuotu laikotarpiu buvo 23 įmonės, arba 1,6 proc. visų įmonių, suskirstytų į 5 socialinius-ekonominius modelius, skaičiaus.
- Vidurio ir Rytų Europos regione buvo 9,4 proc. įmonių, įdiegusių SA8000 standartą.
- Įmonės, įdiegusios SA8000 standartą, dominuoja Viduržemio jūros regione. Tokių įmonių šiame regione buvo net 1255, arba 87 proc. visų įmonių, suskirstytų į 5 socialinius-ekonominius modelius, skaičiaus.

Nagrinėjant įmonių, priskiriamų vienam iš socialinių-ekonominių modelių, priklausymą Jungtinių Tautų Pasaulinio susitarimo tinklui, nustatyta, kad:

- Mažiausiai įmonių, priklausančių šiam tinklui, yra anglosaksiškame regione, tokių įmonių, 2015 m. duomenimis, buvo 546, arba 6,74 proc. visų analizuotų įmonių.
- Vidurio ir Rytų Europos regiono įmonių skaičius taip pat nedidelis – 725 įmonės, arba 9 proc.
- Skandinaviškojo regiono įmonių, prisijungusių prie šio tinklo, yra 937, arba 11,6 proc.
- Dominuoja dviejų regionų įmonės, t. y. kontinentinio ir Viduržemio jūros, atitinkamai 2680 ir 3203 įmonės, arba 33 ir 39,5 proc. analizuotų įmonių, priskiriamų vienam iš regionų, atsižvelgiant į socialinį-ekonominį modelį.

Išanalizavus bendras tendencijas, galima konstatuoti, kad yra ryškūs skirtumai taikant socialinės atsakomybės iniciatyvas, remiantis tarptautiniais standartais ir gairėmis. Rytų ir Vidurio Europos regiono valstybės ir jų įmonės labai atsilieka nuo bendrų tendencijų. Šiose valstybėse daugiau dėmesio skiriama informacijos sklaidai, žinomumo didinimui, tačiau įmonės savo veikloje gana vangiai taiko tarptautinius standartus. Pastebėtina, kad situacija, lyginant su 2006 m., gerėja.

Anglosaksiškam regionui priskiriamos įmonės mažiausiai adaptuoja SA8000 standartą, be to, yra nedaug įmonių, priklausančių Jungtinių Tautų Pasauliniam susitarimui. Nors pati ĮSA koncepcija pagrįsta liberalumo principais, kas būtų būdinga būtent šiam regionui, tačiau analizuojant duomenis, nustatyta, kad šis regionas atsilieka nuo pirmaujančių kontinentinio, skandinaviškojo ir Viduržemio jūros regiono.

Viduržemio jūros regionui priskiriamų valstybių, teikiančių GRI ataskaitas, skaičius analizuojamuoju laikotarpiu svyravo, tačiau pagal šį rodiklį Viduržemio jūros regionas buvo trečioje vietoje. Šio regiono įmonės aktyviai diegia SA8000 standartą, priklauso Jungtinių Tautų Pasaulinio susitarimo tinklui. Regionas išsiskiria ir tuo, kad labai aktyvios, palyginus su kitais regionais, mažos ir vidutinės įmonės.

Skandinaviškojo regiono įmonės labai atsilieka taikant SA8000 standartą, palyginus su kitais regionais, tačiau pirmauja pagal GRI ataskaitas ir santykinai nemažas įmonių skaičius priklauso Jungtinių Tautų Pasaulinio susitarimo tinklui. Įvertinus analizuotų trijų tarptautinių standartų ir gairių tendencijas, nustatyta, kad kontinentiniam regionui priskiriamos įmonės dažniausiai teikia GRI ataskaitas, įmonės aktyvios Jungtinių Tautų Pasaulinio susitarimo narės, tačiau atsilieka pagal SA8000 standarto diegimą.

Atlikus analizę, remiantis trimis tarptautiniais standartais ir gairėmis bei Europos Sąjungos šalis nares suskirsčius pagal socialinius-ekonominius modelius, galima suformuluoti išvadą, kad egzistuoja ĮSA veiklos skirtumai ne tik lyginant Europos, Amerikos ar Azijos įmones, ryškūs skirtumai ir tarp Europos regionų ar net valstybių, priklausančių tam pačiam regionui.

Išvados

Išanalizavus įmonių socialinės atsakomybės teorines nuostatas, nustatyta, kad egzistuoja sampratos, elementų, koncepcijos skirtumai, trūksta bendro apibrėžimo, gausu tarptautinių standartų ir gairių, skirtų identifikuoti socialiai atsakingą įmonių veiklą arba paskiras jos sritis. Ši koncepcija menkai standartizuota, kriterijai ir taisyklės neuniversaliai.

Įmonių vykdoma socialiai atsakinga veikla skiriasi pagal socialinės atsakomybės sritį ne tik tarp to paties sektoriaus įmonių, bet ir šalies ar regiono mastu. Straipsnyje identifikuoti požiūrio į ĮSA Europoje, Amerikoje ir Azijoje skirtumai bei skirtumai tarp Europos valstybių.

Europos valstybės nares suskirsčius į regionus, remiantis socialiniais-ekonomineis modeliais, nustatyta, kad egzistuoja ryškūs skirtumai. Remiantis taikomais standartais ir gairėmis, Rytų ir Vidurio Europos regionas atsilieka, nors pastebima ir gerėjanti tendencija. Aktyvumu išsiskiria įmonės, priklausančios valstybėms, priskiriamoms Viduržemio jūros, kontinentiniam ar skandinaviškajam regionams.

Nustatyti ir analizės apribojimai: dėl duomenų stokos nebuvo galima regionų įvertinti pagal ISO 26000 standarto taikymą. Šią analizę galima praplėsti ir įvertinti regioninius skirtumus į analizę įtraukiant visus galimus tarptautinius standartus bei gaires, skirtas reglamentuoti ĮSA veiklą.

Literatūra

- Abreu, M. C. S., Barlow, C. (2013). A comparative picture of corporate social responsibility approaches by leading companies in the United Kingdom and Brazil. *Social Responsibility Journal*, Vol. 9, No. 4, p. 571–588.
- Antal, A. B., Sobczak, A. (2007). Corporate social responsibility in France: a mix of national traditions and international influences. *Business and Society*, Vol. 46, No. 1, p. 9–32.
- Astromskienė, A., Adamonienė, R. (2009). Įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvų Lietuvoje tendencijos. *Ekonomika ir vadyba*, Nr. 14, p. 217–222.
- Bakanauskas, A., Vanagienė, V. (2012). Įmonių socialinės atsakomybės gairės stiprinant prekės ženklo reputaciją. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Vol. 3, No. 32, p. 15–22.
- Balčiūnienė, I., Kazlauskaitė, R. (2012). The linkage between HRM, CSR and performance outcomes. *Baltic Journal of Management*, Vol. 7, No. 1, p. 5–24.
- Baughn, C., Bodie, N., McIntosh, J. (2007). Corporate social and environmental responsibility in Asian countries and other geographical regions. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Vol. 14, No. 4, p. 189–205.
- Bernatonytė, D., Vilkė, R., Keizerienė, E. (2009). Ekonominės krizės poveikio Lietuvos smulkių ir vidutinių įmonių socialinei atsakomybei kryptys. *Ekonomika ir vadyba*, Vol. 14, p. 229–236.
- Blowfield, M., Murray, A. (2008). *Corporate responsibility: a critical introduction*. Oxford University Press: Oxford.
- Blowfield, M., Frynas, J. G. (2005). Setting new agendas: critical perspectives on corporate social responsibility in the developing world. *International Affairs*, Vol. 81, p. 499–513.
- Boyd, D. E., Spekman, R. E., Kamauff, J. W., Werhane, P. (2007). Corporate social responsibility in global supply chains: a procedural justice perspective. *Long Range Planning*, Vol. 40, p. 341–356.
- Branco, M. C., Rodrigues, L. L. (2007). Positioning stakeholder theory within the debate on corporate social responsibility. *Electronic Journal of Business Ethics and Organisation Studies*, Vol. 12, p. 5–15.
- Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, Vol. 34, No. 4, p. 39–48.
- Carroll, A. B., Shabana, K. M. (2010). The business case for corporate social responsibility: a review of concepts, research and practice. *International Journal of Management Reviews*, Vol. 12, No. 1, p. 85–105.
- Compendium. (2014). *Corporate Social Responsibility: national public policies in the European Union*. Social Europe – European Commission.
- Evans, N., Sawyer, J. (2010). CSR and stakeholders of small businesses in regional South Australia. *Social Responsibility Journal*, Vol. 6, No. 3, p. 433–451.
- Husted, B. W., Allen, D. B. (2006). Corporate social responsibility in the multinational enterprise: strategic and institutional approaches. *Journal of International Business Studies*, Vol. 37, p. 838.
- Husted, B. W., Allen, D. B., Rivera, J. E. (2008). Governance choice for strategic corporate social responsibility: evidence from Central America. *Business and Society*, Vol. 49, No. 2, p. 194–200.
- Jušcius, V. (2007). Corporate Social responsibility and Sustainable development. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Vol. 44, p. 35–44.
- Jušcius, V. (2009). Įmonių socialinė atsakomybė ir organizacijų tapatumas šiuolaikinės ekonominės krizės kontekste. *Ekonomika ir vadyba*, Nr. 14, p. 264–271.
- Lichtenstein, D. R., Drumwright, M. E., Braig, B. M. (2004). The effect of corporate social responsibility on customer donations to corporate-supported nonprofits. *Journal of Marketing*, Vol. 68, p. 16–32.
- Matten, D., Moon, J. (2008). “Implicit” and “explicit” CSR: a conceptual framework for a comparative understanding of corporate social responsibility. *Academy of Management Review*, Vol. 33, No. 2, p. 404–424.
- Mattila, M. (2007). Values in organizations: difficult to understand, impossible to internalize? *Social Responsibility Journal*, Vol. 4, No. 1/2, p. 24–33.
- Marčinskas, A., Seiliūtė, J. (2008). Socialinė atsakomybė viešajame sektoriuje ir versle: lyginamoji analizė. *Viešasis administravimas*, Vol. 17, No. 1, p. 70–79.
- Marens, R. (2008). Recovering the past: reviving the legacy of the early scholars of corporate social responsibility. *Journal of management history*, Vol. 14, No. 1, p. 55–72.
- Navickaitė, V., Ruževičius, J. (2007). The development of socially responsible business in Lithuania and Italy: a comparative study. *Ekonomika ir vadyba*, Vol. 12, p. 1025–1032.
- Pirsch, J., Gupta, S., Grau, S. L. (2007). A framework for understanding corporate social responsibility programs as a continuum: an exploratory study. *Journal of Business Ethics*, Vol. 70, p. 125–140.
- Schmidheiny, S. (2006). A view of corporate citizenship in Latin America. *Journal of Corporate Citizenship*, Vol. 21, p. 21–24.
- Schwartz, M. S. (2005). Universal moral values for corporate codes of ethics. *Journal of Business Ethics*, Vol. 59, p. 27–44.

- Sen, S., Bhattacharya, C. B., Korschun, D. (2006). The role of corporate social responsibility in strengthening multiple stakeholder relationships: a field experiment. *Journal of the Academy of Marketing Sciences*, Vol. 34, p. 158–166.
- Shafer, W. E., Fukuwaea, K., Lee, G. M. (2007). Values and the perceived importance of ethics and social responsibility: the US versus China. *Journal of Business Ethics*, Vol. 70, p. 265–284.
- Shahin, A., Zairi, M. (2007). Corporate governance as a critical element for driving excellence in corporate social responsibility. *International Journal of Quality and Reliability Management*, Vol. 24, p. 753–770.
- Shaw, H. J. (2007). The role of CSR in re-empowering local communities. *Social Responsibility Journal*, Vol. 3, No. 2, p. 11–21.
- Steurer, R., Martinuzzi, A., Margula, S. (2012). Public policies on CSR in Europe: themes, instruments and regional differences. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Vol. 19, p. 206–227.
- CSR Forum. (2014). Study Report on How to Make Appropriate USE of ISO 26000 and other International Standards on Corporate Social Responsibility in Businesses. *Japan*. Prieiga internete: http://www.bpfj.jp/act/download_file/98193838/84332173.pdf [žiūrėta 2016 05 02].
- Štreimikienė, D., Kovaliov, R. (2007). Verslas ir darnaus vystymosi įgyvendinimas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 41, p. 151–167.
- Virvilaitė, R., Daubaraitė, U. (2011). Corporate Social Responsibility in Forming Corporate Image. *Engineering Economics*, Vol. 22, No. 5, p. 534–543.
- Vogel, D. (2006). The market for virtue: the impact of corporate social responsibility. *Multinational Monitor*, Vol. 27, p. 37–41.
- Wood, D. J. (1991). Corporate social performance revisited. *The Academy of Management Review*, Vol. 16, No. 4, p. 691–718.

THE REGIONAL DIFFERENCES OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IMPLEMENTATION

AGNĖ ŠNEIDERIENĖ,
Klaipėda University (Lithuania)

Summary

The paper analyzes regional differences in implements corporate social responsibility. There are recognized in scientific studies, which exists regional disparities in implementation corporate social responsibility depending on the highlighted aspects, themes, reporting and so on. The aim of this article is to analyze what are regional differences in implementing corporate social responsibility when countries are divided into groups according to socio-economic models.

Corporate Social Responsibility (hereinafter – CSR) concept is analyzed for quite a long time, but measurement and evaluation of this concept according to H. Shaw (2007) is a major problem. There is lack of this concept standardization, there are no universal criteria and rules, it is difficult to compare the company's operations in accordance with social responsibility not only in the same sector, but also in different countries or regions. It should be noted that during the economic crisis, according to V. Juščius (2009), there was revealed one of the most important business and public mutual connection problems in recent decades: companies only formally incorporate CSR values into management schemes and structures.

In the scientific literature, a broad analysis of the evolution of the CSR concept can be identified (Marčinskas, Seiliūtė, 2008; Marens, 2008; Carroll and Shabana, 2010; Virvilaitė and Daubaraitė, 2011; Navickaitė, Ruževičius, 2007; Juščius, 2007; Štreimikienė, Kovaliov, 2008), main corporate social responsibility theories are discussed (Juščius, 2007; Balčiūnienė et al., 2012), there are examined factors that have impact on CSR development (Bakanauskas and Vanagienė, 2012; Bernatonytė et al., 2009; Astromskienė, Adamonienė, 2009; Juščius, 2007), various conceptual models are constructed (Matten and Moon, 2008; Carroll, 1991; Wood, 1991). Despite that, CSR implementation and evaluation faces with certain problems. It should be notes that there are noticeable differences in the implementation this concept in various regions.

R. Steurer et al. (2012) indicates that European countries have a longstanding tradition of integrating economic and social policies. On a superficial level, the literature speaks of a European socio-economic model that is defined by public pension systems with a relatively wide coverage, health care systems that are open to most citizens, and inclusive labor market policies. Anglo-Saxon, Scandinavian, and Continental socio-economic models represent more or less mature ideal-type welfare state variations that correspond with liberal, social-democratic, and conservative ideologies, the characteristics of the transitional model are still emerging. Anglo-Saxon countries UK and Ireland are not significantly more active than those from the Scandinavian model. This finding is remarkable because the two socio-economic models mark the opposite ends of the European welfare state spectrum, representing liberal and social-democratic ideological tendencies. High levels of activity in Anglo-Saxon countries can be explained historically with the origins of CSR as a liberal concept under right-wing governments, and the similarly high levels of activity in Scandinavian countries may be spurred by current trends that transform CSR into a mature agenda of embedding businesses in society that corresponds increasingly well with social-democratic welfare state models. The transition countries from the CEE region are the least active in promoting CSR.

After the general trends analysis, it can be stated that there are significant differences in terms of social responsibility initiatives, based on international standards and guidelines. Eastern and Central European countries in this region are far behind the general trends. In these countries, more attention is paid to the dissemination of information, awareness raising, but companies have been slow in applying the international standards in its activities. It should be noted that the situation is improving, compared with 2006.

Companies attributed in Anglo-Saxon region the least adopt the SA8000 standard, as well as the relatively small number of companies belongs to the United Nations Global Compact. Even though the concept of CSR is based on liberalism, which would be typical to this region, but the analysis of the data showed that the region is lagging behind the leading continental, Scandinavian and Mediterranean regions.

Mediterranean region was in the third place according to provided GRI reports. The regional companies are actively implementing the SA8000 standard, are active part of the United Nations Global Compact network. The uniqueness of this region is that there are very active small and medium-sized enterprises in comparison with other regions.

Scandinavian companies in the region is far behind the application of the SA8000 standard, compared with other regions, but are in the lead by GRI reports, and a relatively significant number of companies belong to the United Nations Global Compact network. It must be emphasized that after analyzing the trends of implementing three international standards and guidelines, there was found that companies attributed to the continental region usually provides GRI reports, company active United Nations Global Compact States.

It can be formulated the main conclusion that when EU countries members are divided to the groups according socio-economic models, there can be found significant differences. According to the applicable standards and guidelines, East and Central European region is lagging behind, although noticeable improvement in the trend. Companies belonging to countries belonging to the Mediterranean, continental and Scandinavian region are active.

There must be emphasized some limitations of analysis. Because of the lack of data it was not possible to assess the regions in accordance with ISO 26000 standards. This analysis can be broadened and can be included all the possible international standards and guidelines for regulating CSR activities in the analysis.

KEYWORDS: *corporate social responsibility, comparative country studies, regional welfare.*

JEL CODES: M140, R130, O570.

Gauta: 2016.05.14

Priimta: 2016.05.28

Pasirašyta spaudai: 2016.06.01